

TURYSTYKA PRZEMYSŁOWA W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM JAKO CZYNNIK ROZWOJU REGIONU

W latach 60. XX wieku w krajach Europy Zachodniej rozpoczął się proces rozwoju sektora usług i związany z tym proces restrukturyzacji nierentownych gałęzi przemysłu [Lorens, Załuski 1996]. W konsekwencji tych przemian pojawił się problem zmian sposobów użytkowania masowo pojawiających się nieruchomości poprzemysłowych [Maciejewska, Turek 2012].

Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Belgia oraz Holandia, mogą poszczycić się przykładami udanego zagospodarowania zabytkowych obiektów poprzemysłowych na potrzeby turystyki przemysłowej [Jędrysiak 2011]. Rozwój turystyki przemysłowej stwarza bowiem możliwość ponownego zatrudnienia zwolnionych w wyniku restrukturyzacji przedsiębiorstw pracowników oraz wymusza rozwój usług okołoturystycznych, przykładem których są m.in. placówki gastronomiczne i hotelowe czy też sklepy z pamiątkami [Ostręga 2013; Marszał. 2009; Żabińska. 2000; Czarnecki. 2007].

Turystyka przemysłowa polega na zwiedzaniu obszarów, na których w przeszłości rozwijał się przemysł, a także obiektów oraz urządzeń związanych z rozwojem techniki i przemysłu, muzeów techniki i przemysłu, stanowiących dziedzictwo przemysłowe danego obszaru, jak również zwiedzanie współcześnie funkcjonujących przedsiębiorstw [Młynarczyk, Potocka, Zajadacz. 2010]. Tak więc rozwój turystyki przemysłowej jest pewnego rodzaju promocją architektury przemysłowej [Czarnecki, Proniewski. 2002].

Jako najważniejsze przykłady adaptacji obiektów poprzemysłowych w Wielkiej Brytanii należy wymienić:

- Kopalnię węgla kamiennego „Caphouse” w Yorkshire przekształconą w Angielskie Narodowe Muzeum Górnicztwa;
- Muzeum Górnicze „Big Pit” w południowej Walii [Biernacka 2011];
- Skansen „Blists Hill Open Air Museum”, z odtworzoną wiktoriańską wioską górniczą;
- Londyńskie XVIII-wieczne doki św. Katarzyny zaadaptowane do celów mieszkalnych i biurowych;
- wzniesiony w 1839 roku najświetniejszy portowy skład w Liverpoolu „Albert Dock”, ponownie oddany do użytku w 1988 roku, który zaadoptowano na potrzeby m.in. Tate Gallery, muzeów, biur, kawiarni, restauracji, luksusowych apartamentów, Centrum The Beatles oraz studiów telewizyjnych [Jędrysiak 2011].

Ponowne zagospodarowanie w Londynie i Liverpoolu doków w nowoczesne biura i mieszkania było najbardziej spektakularnym przykładem wykorzystania obiektów poprzemysłowych.

We Francji wyburzono wiele obiektów poprzemysłowych przedstawiających niejednokrotnie ogromną wartość zabytkową czy architektoniczną [Jędrzyak 2011]. Nie mniej jednak niektóre z nich udało się uratować. W Le Creusot-Montceau powstało ekomuzeum, a w Lewarde w regionie Nord-Pas-de-Calais powstało Centrum Historii Górnictwa [Orłowski 2008].

W Niemczech pierwsze próby ratowania starych zakładów przemysłowych podjęto w latach 70. XX w. Pionierem w dziedzinie turystyki dziedzictwa przemysłowego jest Zagłębie Ruhry. Atrakcją utworzonego w 1999 r. Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego jest kompleks kopalni i koksowni Zollverein w Essen, wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO [Biernacka 2011]. Oprócz tego przykładami udanego zagospodarowania obiektów poprzemysłowych w Niemczech są [Jędrzyak 2011]:

- Kopalnia „Sachsen” w Hamm przekształcona w Eko-centrum Nadrenii-Westfalii;

- Maximilianpark nieopodal Dortmundu w okolicy Hamm – projekt polegający na adaptacji zabudowań pofabrycznych na potrzeby ośrodka kultury oraz edukacji ekologicznej, dawna fabryka mieści obecnie sale koncertowe, galerie, restauracje, a także muzeum przyrodnicze;

- Huta Thyssena w Duisburgu zamieniona w Nord Theater;

- zakład wielkopiecowy w Voelklingen, wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO;

- założone w 1930 r. na miejscu likwidowanej kopalni Niemieckie Muzeum Górnictwa w Bochum.

W zrewitalizowanej belgijskiej kopalni Blegny-Mines zbudowano Park Turystyczny „Blegny Mines” oraz centrum sportowo-rekreacyjne wraz z hotelem [Biernacka: 2011. Infrastrukturę kolejową zakładów wykorzystano do organizacji wycieczki po okolicach. Do zwiedzania przystosowano podziemne wyrobiska [Jędrzyak 2011]. W miejscowości Genk do celów turystycznych przystosowano kopalnię „Winterslag”.

W Holandii, oprócz siedemnastowiecznych wiatraków, ochroną objęto również zakłady przemysłowe, takie jak np. łuskarnia ryżu „Lassie” czy fabryka mydła „De Adelaar” [T. Jędrzyak 2011].

W Polsce proces restrukturyzacji przemysłu rozpoczął się w latach 90. XX w. Towarzyszyła mu likwidacja przedsiębiorstw, a co za tym idzie, również fizyczna likwidacja dziedzictwa materialnego [Ostręga: 2013]. Przedsiębiorstwa z różnych przyczyn zaczęły sukcesywnie ograniczać swoją powierzchnię produkcyjno - magazynową, w rezultacie czego powstał nadmiar terenów, który mógł zostać przeznaczony na inne formy działalności gospodarczej. Przekształcające się lub upadające przedsiębiorstwa pozbywały się niepotrzebnych, starych obiektów. Aby uzyskać tereny pod dalsze inwestycje często je wyburzano [Marszał. 2006].

Najsilniej uprzemysłowionym województwem w Polsce jest województwo śląskie. W centralnej części województwa śląskiego leży Górnośląski Okręg Przemysłowy (GOP), będący obszarem o wielowiekowej tradycji przemysłowej, głównie związanej z górnictwem [Nitkiewicz-Jankowska: 2006]. Efektem

zapoczątkowanych na początku lat 90. XX w. procesów restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego i hutnictwa żelaza było pojawienie się terenów i obiektów poprzemysłowych, które kwalifikują się do traktowania ich w kategoriach dziedzictwa kulturowego. Odpowiednio zaadoptowane dla potrzeb turystów zabytki kultury przemysłowej mogą stać się swoistą wizytówką GOP w Polsce i na świecie. W wielu przypadkach są to nie spotykane w innych krajach Europy zabytki techniki.

Rozwój turystyki przemysłowej w województwie śląskim jest jednym z najważniejszych celów strategicznych jego rozwoju gospodarczego. Rosnące zainteresowanie turystów dziedzictwem kulturowym, w tym przemysłowym przyczyniło się do wykreowania unikatowego nie tylko w skali krajowej, ale i europejskiej charakterystycznego dla tego regionu szlaku tematycznego „Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego”, obejmującego 36 obiektów związanych z dziedzictwem przemysłowym tego województwa [Mikos von Rohrscheidt 2010; Kotlarz 2008; Widawski, Duda-Seifert. 2014]. W skład szlaku wchodzi popularne miejsca, takie jak Kopalnia Rud Srebronośnych [Jędrzyak 2008] i Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach, Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego Guido i Sztolnia Królowa Luiza w Zabrze, Muzeum Browaru Żywiec oraz mniej znane, jak Muzeum Energetyki czy dworzec PKP w Rudzie Śląskiej-Chebziu [Jędrzyak 2008]. Branża górnicza jest reprezentowana nie tylko przez zaadaptowane dla różnych celów kopalnie, ale również przez osiedla robotnicze, nadal pełniące funkcje mieszkaniowe, przykładem których jest robotnicze osiedle mieszkaniowe Nikiszowiec położone w południowo-wschodniej części Katowic [Ostręga 2013].

Dzięki odpowiedniemu wyeksponowaniu walorów obiektów poprzemysłowych wchodzących w skład „Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego”, nadających miastom niepowtarzalnego charakteru, turystyka przemysłowa może stać się czynnikiem inspirującym rozwój społeczny i gospodarczy województwa śląskiego. Prace remontowo-budowlane i renowacyjne związane z adaptacją dawnych obiektów poprzemysłowych na rzecz obsługi ruchu turystycznego generować będą powstawanie nowych miejsc pracy i tym samym przyczyniać się do poprawy poziomu życia mieszkańców.

Literatura:

1. Biernacka E.: Nowe możliwości rozwoju turystyki i rekreacji na obszarach poprzemysłowych i zróżnicowanych geologicznie. „Ekonomia i Zarządzanie” 2011, nr 2.
2. Derek M.: Turystyka przemysłowa jako forma turystyki zrównoważonej. Red. Z. Młynarczyk, I. Potocka, A. Zajadacz. Seria Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace nr 6 Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom VI Turystyka zrównoważona. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2010.
3. Jędrzyak T.: Turystyka kulturowa. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008
4. Jędrzyak T.: Turystyka kulturowa w obiektach poprzemysłowych – zagadnienia ogólne Turystyka Kulturowa, www.turystykakulturowa.org Nr 6/2011 (czerwiec 2011).
5. Lipski A.: Wymiary degradacji kultury przemysłowej w regionie Górnego Śląska. W: Rewitalizacja obszarów wykluczenia społecznego w miastach śląskich. Red. D. Kotlarz. AE, Katowice 2008.
6. Lorens P., Załuski D.: Obszary poprzemysłowe – problemy restrukturyzacji. W: Nowe uwarunkowania rozwoju i kształtowania miast polskich. Red. M. Kochanowski. Polska Akademia

Nauk Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. Biuletyn. Zeszyt 175, Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. z o.o., Warszawa 1996

7. Loska W.: Zabytki techniki jako atrakcje turystyczne Górnego Śląska. W: Zeszyty Naukowe Katedry turystyki oraz Katedry Geografii Turystycznej i Ekorozwoju. Red. T. Żabińska. Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa. Zeszyt nr 9, Katowice 2000

8. Łotysz S.: Turystyka ery postindustrialnej. W: Rekreacja, turystyka i agroturystyka w gospodarce przestrzennej – wyzwania XXI wieku. Red. W. Czarnecki. Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2007.

9. Maciejewska A., Turek A.: Rewitalizacja obszarów zurbanizowanych i poprzemysłowych jako kierunek zrównoważonego rozwoju miast. W: Gospodarka przestrzenna w świetle wymagań strategii zrównoważonego rozwoju. Red. A. Maciejewska. Polska Akademia Nauk Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. Politechnika Warszawska, Warszawa 2012.

10. Mikos von Rohrscheidt A.: Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja. Proksenia, Kraków 2010, s. 233; Zeszyty Naukowe Katedry Turystyki oraz Katedry Geografii Turystycznej i Ekorozwoju. Red. T. Żabińska. Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa. Zeszyt nr 9, Katowice 2000.

11. Nitkiewicz-Jankowska A. Turystyka przemysłowa wizytówką Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Prace naukowe Instytutu Górnictwa Politechniki Wrocławskiej nr 12, Studia i Materiały nr 117, Wrocław 2006.

12. Nowacka-Rejzner U., Zawada K.: Funkcja przemysłowa w przestrzeni małych miast – wybrane zagadnienia. W: Funkcja przemysłowa małych miast. Red. T. Marszał. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.

13. Orłowski B.: Fenomen turystyki industrialnej. Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Pułtusk 2008.

14. Ostrega A.: Organizacyjno-finansowe modele rewitalizacji w regionach górniczych. Rozprawy Monografie 279, Wydawnictwo AGH, Kraków 2013.

15. Sikorki D.: Przeobrażenia terenów przemysłowych w małym mieście na przykładzie Góry. W: Funkcja przemysłowa małych miast. Red. T. Marszał. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.

16. Szymański T.: Rewitalizacja architektury przemysłowej w realiach gospodarki rynkowej. W: Gospodarka przestrzenna polskich miast i wsi. Red. W. Czarnecki, M. Proniewski. Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2002.